

Mort de dama - Llorenç Vilallonga

Els protagonistes de les millors novel·les catalanes d'aquest segle (la Colometa i Don Toni de Bearn) no van satisfer les exigències *engagées* dels crítics de l'època i, en conseqüència, *Bearn* i *La plaça del Diamant* van ser valorades a la baixa. Afegim-hi que, com ha escrit José Carlos Llop, els escriptors que van fer costat a les tropes franquistes, al contrari que aquestes, van perdre la guerra. De la rehabilitació -literària- de Pla, qui més qui menys se n'ha adonat. Tot indica que la de Llorenç Vilallonga i la d'Eugeni d'Ors hauran d'esperar temps més propicis.

Escriu Edgar Allan Poe que el joc de dames és superior al dels escacs perquè és més simple i, per tant, el jugador té menys jugades possibles que el distreguin del seu objectiu. Potser per un motiu similar hi ha qui creu que *Mort de dama*, la primera novel·la de Vilallonga, és superior a l'obra que el consagraria anys a venir, *Bearn*. *Mort de dama*, en efecte, reuneix amb diferents proporcions tots els ingredients del cicle de Bearn: l'atracció (distant, en absolut acrítica) per l'aristocràcia decadent i els seus satèl·lits, el menyspreu (sovint tenyit del respecte nietzscheà que inspira el més fort) pels *parvenus*, l'alliberadora intrusió dels turistes, la convicció (comú a Pla) que la matèria, i no les idees, és qui governa l'univers, la indulgència per les debilitats de la carn, acompanyada d'un menyspreu programàtic per tot allò que fugi de l'estil, incloent-hi, naturalment, la veritat.

Llegits a partir de la distància del temps, *Bearn* es revela com una *Mort de dama* masculinitzada, actualitzada, hàbilment intrincada. El lector s'endú la sensació que el primer llibre duu al seu si, de manera genètica, el desenvolupament de tot el cicle. Els manuals de literatura estableixen que la diferència és de subgènere: *Mort de dama* rep l'etiqueta de costumisme esperpèntic, i *Bearn* encaixa dins el que s'anomena elegia lampedusiana. El moralista indulgent, l'irònic volterrià, el cirurgià sentimental, l'observador de totes les petiteses, hi són en totes dues. La nostàlgia pel món perdut que impregna el cicle de Bearn no es dirigeix, però, a la Mallorca del passat pròxim, sinó a la desconeguda, i per tant immaculada, França del segle divuit.

La mort de la dama no és més que una excel·lent coartada per retratar les classes socials de la Mallorca dels anys vint, representades per personatges femenins. Els que mostren la cara més cruel són els desclassats: en primer lloc la mateixa dona Obdúlia, dama per nissaga però plebea de caràcter, i per tant digna d'esperpent. També és un desclassat el personatge més fatu i fariseu, el que representa el pitjor de l'Escola Mallorquina: Aina Cohen, xueta d'origen menestral que es disfressa de pagesa i simula una innocència entre edènica i horaciana que ni ella ni els seus lectors conserven. Davant seu, Maria Antònia de Bearn simbolitza l'aristocràcia fidel a ella mateixa: digna, bella, apol·línica. El quadre es completa amb la plebea que aspira a prosperar, la caçadora

d'herències, repugnant però no tant com Aina Cohen, ja que actua amb més desimboltura. En el complicat engranatge moral de Llorenç Villalonga, el respecte per les formes aristocràtiques no es contradiu amb una certa comprensió pels personatges cràpules, dominats per les passions més baixes. No és estrany, doncs, que l'hereva de dona Obdúlia no sigui cap dels personatges esmentats, sinó el que millor representa l'alegria de l'aventura.

Tot narrador omniscient té un punt de prepotència. El de *Mort de dama* demostra que ha llegit Freud, Georges Sand, Proust i Talleyrand, penetra amb desimboltura en totes les ments, n'extreu els desitjos més ocults, les ambicions més inconfessables i les resitua en el que ell mateix anomena «un llibre de riure». No és estrany que l'obra provoqués escàndols i irritacions llegendàries, així com allaus de compradors, quan es va publicar per primera vegada l'any 1931. Davant els capítols brevíssims, la meditació en forma de frase lleugera, la riquesa de l'estil directe, la capacitat per condensar una vida o una idea en un gest significatiu, la visió zoològica que té el narrador dels seus personatges, el lector es veu obligat a compartir-ne l'humor negre o bé a tancar el llibre i dedicar-se a la lectura de volumets com els d'Aina Cohen, tan discrets que els poden llegir els serafins. La ironia despietada de tot el llibre es pot entendre com la concreció d'aquella màxima d'un dels contes sintètics de l'autor: «Massa pietat vers el proïsme és crueltat per a tu mateix».